

STUDIA HISTORICA

REALITĂȚI ALE ANULUI 1940 OGLINDITE ÎNTR-UN RAPORT ÎNTOCMIT DE EPISCOPUL GRECO-CATOLIC IOAN SUCIU

DIANA IANCU*

ABSTRACT. *Realities of the Year 1940 Reflected in a Report of the Greek-Catholic Bishop Ioan Suci.* This paper presents a report drawn up by Ioan Suci - the Greek-Catholic bishop of Oradea. The document reveals the consequences of the Dictat from Viena (30 august 1940) that reassigned the territory of Northern Transylvania from Romania to Hungary. The establishment of the Hungarian administration has shattered the religious life, economic, cultural and social activity of the Greek-Catholic Diocese. Ioan Suci wrote a report in which presents the situation of the Romanian oppressed by the Hungarian authorities. The document, dated on 11.XII.1940, was addressed to Ion Antonescu, the leader of the Romanian State.

Keywords: *Diktat, 1940, Ioan Suci, Sălaj, Oradea, Greek-Catholic Diocese*

În acest studiu prezentăm raportul trimis de Ioan Suci, Episcopul auxiliar al Eparhiei Greco-Catolice de Oradea, la data de 11 septembrie 1940, Mareșalului Ion Antonescu. Instaurarea administrației ungare a produs schimbări care au zdruncinat activitatea bisericească, economică, culturală și socială a românilor. Episcopul auxiliar Ioan Suci evidențiază aceste transformări solicitând sprijinul generalului Ion Antonescu¹.

Ioan Suci s-a născut la 4 decembrie 1907 la Blaj. A urmat studiile liceale în orașul natal și studiile teologice la Roma, obținând titlurile de doctor în teologie și

* Doctor în istorie, muzeograf, Muzeul Orașului Oradea - Complex Cultural; iancudiana@yahoo.com.

¹ Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor (în continuare: A.N. – S.Jd. Bh.), *fond Episcopia Greco-Catolică Oradea*, Rola 1022, dos. 1108, f. 1.

filosofie. A fost hirotonit preot la Roma, la 29 noiembrie 1931². Revenit în țară, a fost numit profesor de religie și limba italiană la *Liceul comercial de băieți*, apoi la *Academia de Teologie din Blaj*, la catedra de Morală și Pastorală.

În 6 mai 1940 a fost numit Episcop Auxiliar de Oradea (titular de Moglena-Slatina, Bulgaria) – auxiliar al Episcopului Valeriu Traian Frențiu. A fost hirotonit Episcop în catedrala din Oradea, la 22 iulie 1940. După 30 august 1940, ocupanții horthyști, neadmițând reîntoarcerea de la Beiuș la Oradea a Episcopului Valeriu Traian Frențiu, Ioan Suciu a rămas singurul conducător al Eparhiei de Oradea, până la 29 august 1941, când a fost instalat dr. Iuliu Hossu, Episcopul de Cluj-Gherla, ca Administrator Apostolic al Eparhiei de Oradea, Ioan Suciu rămânând în continuare auxiliar³.

În urma Dictatului de la Viena, sub ocupația horthystă (1940–1944), a rămas la Oradea, fiind persecutat, arestat pentru câteva zile. Și-a continuat vizitațiile canonice, încurajând credincioșii aflați sub oprimarea străină.

În octombrie 1944, în contextul retragerii armatei maghiare, Episcopul Ioan Suciu a fost în pericol de a fi împușcat de către ofițerii horthyști. Întâmplarea este consemnată astfel de către episcopul auxiliar de Lugoj, Ioan Ploșcaru, căruia i-o relatase episcopul Ioan Suciu, când au fost închiși în penitenciarul din Sighet:

„În timpul retragerii, un ofițer ungur a intrat în palatul Episcopiei [de la Oradea, n.n.], însoțit de o puternică escortă. L-a scos afară pe episcop și pe secretarul acestuia, părintele Foișor. Căutând un pretext în explozia unui obuz de brand într-o stradă apropiată, l-au acuzat pe episcopul Ioan Suciu că a ținut legătura cu trupele române, cărora le-ar fi semnalizat poziția armatei maghiare. Cu toate că a dovedit că nu s-a mișcat din edificiu și nici mijloace de comunicare nu a avut, l-au pus la zid, atât pe arhieru cât și pe secretarul acestuia. În spatele lor au plasat o mitralieră, gata să deschidă focul. Episcopul mi-a povestit cum el și cu secretarul și-au dat pe șoptite dezlegarea sacramentală și și-au încredințat sufletul Mântuitorului. În momentul când să se descarce mitraliera, a căzut un alt proiectil în apropiere, așa că soldații au fost obligați să se adăpostească. În picioare stăteau numai cei doi condamnați la moarte. Spre norocul lor, în acel moment a intrat pe poartă un ofițer

² Silvestru Aug. Prunduș, Clemente Plaianu, *Cei 12 Episcopi Martiri ai Bisericii Române Unite cu Roma*, Editura Viața Creștină, Cluj-Napoca 1998, 82.

³ *Ibidem*, 84.

superior. Acela a întrebat ce se petrece. Căpitanul a raportat. Dar ofițerul superior a fost de altă părere. Execuția nu se poate face fără judecată, iar probele nu-s nici concludente, nici suficiente. Pe lângă aceasta, trupa trebuia să plece pentru operații militare mai urgente. Astfel s-au retras. Episcopul și secretarul s-au întors în biroul lor, necrezându-și ochilor că au scăpat. [...] Au rămas încredințați că numai Fecioara Maria i-a salvat, invocând-o tot timpul cât au stat cu fața la zid ...”⁴.

Prin Dictatul de la Viena, impus României la data de 30 august 1940, Nord-Vestul Transilvaniei (43492 km² și 2.667.000 de locuitori, din care majoritatea români) a fost încorporat Ungariei.

O primă consecință a instalării aparatului de stat maghiar a fost scăderea numărului de preoți greco-catolici. Din documentul menționat reiese faptul că până la 30 august 1940 în Eparhia Greco-catolică de Oradea au fost 200 de preoți greco-catolici. În doar două zile au fost siliți să plece „sub amenințări și grave acuze” 21 de preoți. Au fost expulzați 12 preoți, dintre care unul a reușit să se întoarcă la parohie. În perioada 6 septembrie-12 decembrie au fost forțați să plece 10 preoți, amenințați pentru „delicte politice”. 19 preoți au fost internați în lagăre, penitenciare. „Din motive grele familiare, amenințați fiind cu sărăcia” au fost constrânși să plece 7 preoți. 6 preoți au fost maltratați și umiliți. Altor 6 preoți li s-a impus domiciliu forțat, interzicându-li-se, totodată, săvârșirea serviciului religios⁵.

Din punct de vedere economic, Episcopia Greco-Catolică de Oradea își avea sursele de venit în România, fapt pentru care a fost nevoită să se împrumute, pentru a putea susține Seminarul și Academia Teologică.

Preoții și membrii corpului didactic ai învățământului confesional nu erau renumerați, deși exista o hotărâre (ordinul nr. 3003 din buletinul „Budapesti Közlöny”) a Ministrului de Finanțe Ungar care prevedea menținerea vechilor dispoziții⁶, care erau neclare și inoperante.

⁴ Ioan Ploșcaru, *Lașturi și teroare*, Editura Signata, Timișoara 1993, 131.

⁵ A.N. – S.Jd. Bh., *fond Episcopia Greco-Catolică Oradea*, Rola 1022, dos. 1108, f. 1-2; Ioan Aurel Popovici, Vasile Sabău, *Aspecte privind situația românilor și bisericii din Bihor în perioada administrației horthyste – Rememorări* – în *Drama românilor bihoreni sub administrația horthystă (1940-1944). Comunicări și documente*, Editura Tipo MC, Oradea 2010, 103-104.

⁶ Adrian Apan, *Contribuții documentare privind situația unor instituții ecleziastice românești în perioada 1940-1944 în Nord-Vestul Transilvaniei*, *Studia Universitatis Babeș-Bolyai. Theologia Graeco-Catholica Varadiensis*, 1, Cluj-Napoca 2003, 213.

Preluarea administrației de către autoritățile maghiare a prilejuit săvârșirea mai multor atrocități la adresa românilor. Episcopul Ioan Suciu consemnează următoarele: „Credincioșii români ai Eparhiei de Oradea au avut parte de cea mai sălbatică dintre cruzimi”. În comuna Ip au fost masacrați 157 de credincioși. Alte masacre și crime s-au petrecut în comuna Marca (împușcați 4 credincioși), Nușfalău (împușcate 10 persoane), Cosniciu (executați 14 credincioși), Cerișa (omorâți 5 credincioși), Almașu-Mare (împușcate 10 persoane), Șimleu (executați 7 credincioși) și Halmăjd (executați 3 credincioși)⁷.

Aflați sub imperiul groazei și a amenințării unii dintre locuitorii români s-au declarat unguri, optând pentru confesiunea romano-catolică, ori pentru cultul reformat, din dorința de a li se recunoaște drepturile cetățenești. Astfel de cazuri au fost consemnate în comunele Adoni, Eriu-Sâncraiu; Santăul-Mare; Mecențiu, Acâș, Unimăt, Carei, Crasna, Marghita, Zalău, Derna, Ilișua.

Episcopul auxiliar Ioan Suciu consemnează propaganda întreprinsă de către autoritățile ungare pentru alipirea parohiilor greco-catolice românești la Episcopia de Hăjdudorogh și introducerea limbii maghiare în serviciul religios.

În școlile primare statale din districtul Eparhiei a fost introdusă limba maghiară. Manualele românești nu puteau fi folosite deoarece lipseau învățătorii români. În multe comune nu s-a deschis anul școlar.

Episcopul Ioan Suciu consideră că „dacă va rămânea și pe mai departe în comunele românești învățământul primar cu limba de predare maghiară, se va ajunge cu vremea la o lentă deznaționalizare”⁸.

În aceste împrejurări, parohiile mai înstărite au solicitat redeschiderea școlilor confesionale românești.

A funcționat o secție română la *Liceul teoretic de băieți* (Oradea) – unde învățau aproximativ 150 de elevi, și la *Liceul comercial de băieți* – cu un număr de 48 elevi români.

Cu mari eforturi s-au deschis cursurile la *Școala Normală confesională de băieți*, frecventată de 100 elevi. La Școala primară confesională învățau 28 de elevi.

Școala Normală s-a confruntat cu o altă problemă. La 2 septembrie Internatul Școlii Normale a fost ocupat de 1742 refugiați maghiari, care au consumat resursele internatului.

⁷ A.N. – S.Jd. Bh., *fond Episcopia Greco-Catolică Oradea*, Rola 1022, dos. 1108, f. 2-3.

⁸ *Ibidem*, f. 4.

La *Academia Teologică de la Oradea*, susținută de Biserica greco-catolică, studiau 30 studenți, sub îndrumarea a 7 profesori. Rectorul Academiei, canonicul Coriolan Tămâian, a fost expulzat. Sunt considerabile meritele episcopului dr. Ioan Suciul în reorganizarea Seminarului.

Expulzările au avut drept obiectiv eliminarea elementului intelectual din orașe și satele românești, astfel încât „țărani să rămână fără conducători”. S-au luat măsuri drastice. Directorii băncilor românești au fost expulzați, comercianților români li s-a lichidat averea sau li s-au luat brevetele.

Întrucât lipseau publicațiile românești, Episcopul auxiliar Ioan Suciul a primit încuviințarea retipăririi revistei diecezane *Vestitorul* – ca revistă de cultură românească. Intenționa să publice reviste precum: *Tinerimea Nouă* – editată la Blaj timp de 7 ani, *Bunul Păstor* – adresată credincioșilor și sătenilor, revista pentru copii *Micul Misionar*.

Episcopul Ioan Suciul a întâmpinat numeroase greutăți în publicarea cărților, din cauza cenzurii maghiare. Când a prezentat Catehismul de clasa a IV-a primară la tipar, cenzura prin dr. Szabo, la 9 septembrie 1941, a șters constatarea că „ereticii sunt: luteranii, calvinii, unitarienii ...”⁹. La Catehismul de clasa a V-a, scris tot de către Episcopul Ioan Suciul, cenzorul dr. Schuller, la 22 septembrie 1942, a suprimat formularea: „Noi suntem din neamul românesc. Străbunii noștri au fost Romanii și Dacii”¹⁰.

În Catehismul de clasa a VI-a (Tainele-Liturgice) al aceluiași autor a fost ștersă invocarea „Fecioară îndurătoare, roagă-te pentru unirea în credință a tuturor românilor”.

În Catehismul de clasa a VII (Istoria) capitoul „Alte rane ale Bisericii” este cenzurat în mare măsură. Nu au fost tolerate nici puținele rânduri despre acțiunile întreprinse de episcopul Inochentie Micu-Klein pentru apărarea drepturilor românilor transilvăneni.

S-au impus modificări chiar și la cartea de rugăciuni intitulată *Veniți la mine*, scrisă de Ioan Suciul. Cenzorul dr. Schuller a cerut ca între ectenii să fie tipărită și aceea pentru Regentul Ungariei: „Vitéz nagybányai Horthy Miklós”, neputând admite mențiunea „Aici ne rugăm pentru regent”¹¹.

În partea finală a raportului, intitulată *Sugestii-Ajutoare*, Episcopul auxiliar de Oradea solicită transferul facilitat al bunurilor care aparțin Eparhiei și sprijin

⁹ Florin I. Bucur, *Din acțiunea unor societăți culturale românești în anii 1940-1944*, în *Cinci ani de luptă românească în Ardealul de Nord 1940-1944*, Fundația Culturală „Vasile Netea”, Târgu-Mureș 2005, p. 190.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*, 191.

material pentru preoți. Atrage atenția asupra pericolului deznaționalizării prin alipirea parohiilor românești la Episcopia de Hajdudorogh. Arată că trebuie susținută mișcarea pentru redeschiderea școlilor confesionale și sprijinirea elevilor prin acordarea de burse. Totodată, arată importanța susținerii *Academiei Teologice* care reprezenta „singurul focar al unei autentice pregătiri la multilateralul misionarism de la sate”¹². Recuperarea bunurilor persoanelor care au plecat din teritoriul ocupat. Acordă atenție și diasporei românești, fiind de părere că ar trebui fondate instituții de cultură pentru românii de peste hotare.

Episcopul Ioan Suciuc încheie raportul nădăjduind în sprijinul și răspunsul generalului Ion Antonescu.

La data de 19 noiembrie 1942 a avut o întrevedere cu Mareșalul Ion Antonescu¹³.

Despre ororile la care au fost supuși românii sub regimul horthist episcopul greco-catolic consemnează următoarele:

„În patru ani de zile, luând punct de mînecare funebru dictat de la Viena, orice incident public de natura a se putea pune în sarcina poporului român din aceste părți, i se punea. Noi purtăm vina dacă-s trenuri, noi purtăm vina dacă nu-i pâine, nu-i sare, nu-i zahăr; noi purtăm vina dacă bărbații erau coborâți și muncii în minele de cărbuni până la istovire; dacă fetele erau învagonate și duse pe moșiile grofilor lăsând în paragină ogoarele și ograda lor; noi eram de vină dacă ni se devastau seminariile, dacă profesorii erau urmăriți, reținuți în domiciliu forțat, dacă elevilor li se aplicau cele mai drastice măsuri pentru a-i maghiariza Când a venit Comisia Italo-Germană să verifice plîngerile poporului român ajuns în adevărată robie, lupii pozau în victime de-ale mieilor, iar Steluța de la Ip, copila de cîteva luni, masacrată din leagăn, purta vina, dimpreună cu ceilalți 157 de victime, de a fi tras cu arma asupra armatelor horthiste, opt zile după trecerea lor prin satul amintit ...”¹⁴.

¹² A.N. – S.Jd. Bh., *fond Episcopia Greco-Catolică Oradea*, Rola 1022, dos. 1108, f. 4.

¹³ Gh. Buzatu, Stela Cheptea, Marusia Cîrstea, Corneliu M. Lungu, *Pace și război (1940 – 1944). Jurnalul Mareșalului Ion Antonescu, Succese și eșecuri (1.I.1942 – 30.VI.1943)*, vol. II, Casa Editorială Demiurg, Iași 2010, 214.

¹⁴ <http://www.cnsas.ro/documente/judete/Bihor/2.2.3.pdf>, accesat la 12.01.2018.

ANEXE DOCUMENTARE

1

No. 3940-1940

Raport
Sugestii

Domnule General și Conducător al Statului Român

În urma celor trei luni de administrație militară, elementul românesc din ținuturile cedate Ungariei, a ajuns într-o situație ce încă se menține, fără precedent.

Expun această situație dimpreună cu nevoile create de ea, referindu-mă numai la ținutul Eparhiei Române Unite de Oradea, cuprinzând județele Bihor, Sălaj și o mică parte din Satu Mare, cu un total aproximativ de 190.031 locuitori români-uniți, pentru a Vă aduce la cunoștință pătimirile noastre și pentru a solicita ajutorul.

I Situația preoților

În 30 august au fost un număr de 200 preoți. Din 5 la 6 septembrie au fost siliți să plece sub amenințări și „grave acuze”: 21 preoți.

Au fost expulzați cu „forme prescrise”: 12 preoți, dintre cari 1 a reușit să se întoarcă la parohie.

Din 6 septembrie la 12 decembrie au fost siliți să plece mai mulți preoți urmăriți pentru „delicte politice” – 10 preoți.

Constrânși să opteze din motiv grele familiare, amenințați fiind cu sărăcia etc. – 7 preoți.

Internați în lagăre, penitenciare, reținuți ostatici etc. – 19 preoți.

Maltratați și umiliți grav – 6 preoți.

În prezent, următorilor 6 preoți li s-a impus domiciliu forțat, cu interzicerea de-a săvârși sfintele slujbe religioase pentru credincioși, în proprie parohie sau altundeva.

Pr. Tămaș din Moftinul Mare, Pr. Flonta din Crasna, Pr. Victor Pop din Valcău

Pr. Ion Taloș din (scris indescifrabil)

Pr. Pop Gheorghe din Doh

Pr. Liviu Trufașu din Zalău.

Sunt de neînțeles aceste ingerințe în cele religioase. Din România 2 preoți liberi de poverile familiare și-au oferit pensiile în folosul parohiilor rămase vacante; reușind să dețină [mutarea] în Ungaria.

Situația materială

Episcopia de Oradea a rămas cu peste 90% din bunurile și sursele de venit în România. Acum ca să poată susține Seminarul, Academia Teologică etc., a luat împrumut.

Preoții până în prezent nu au primit salariu, de la statul maghiar, iar perspectivele viitorului se arată sumbre.

Statul încă nu a dispus oficial nimic precis în chestiune. Doar ministrul de finanțe, prin Ord. Nr. 3003, din buletinul „Budapesti Közlöny”, statorește că în ceea ce privește plata preoților și a membrilor corpului didactic ai învățământului confesional, rămân în vigoare dispozițiunile de până acum, până la reglementarea „definitivă” a salarizării lor. Or dispozițiunile de până acum sunt neclare și deci, inoperante.

În multe parohii s-a luat sesiunea primită prin expropriere de la Statul Român și cu toate promisiunile, încă nu au fost formal și de fapt cedate, [anulându-se] sechestrau.

II Situația parohiilor și a credincioșilor

Credincioșii români ai Eparhiei de Oradea au avut parte de cea mai sălbatică dintre cruzimi.

A trebuit ca sângele lor să potolească setea sadică a năvălitorilor.

În comuna Ip au fost masacrați 157 de credincioși.

În comuna Almașul Mare – executați și uciși în chip neimaginabil în hotarul comunei Nușfalău: 10 credincioși.

În comuna Cosniciu au fost executați 14 credincioși.

În comuna Marca au fost împușcați: 4 credincioși

În comuna Cerișa au fost uciși 5 credincioși.

În comuna Cosnici au fost uciși 4 credincioși.

În comuna Șimleu – executați însă în hotarul [Camărului], apreciem: 7 credincioși.

În comuna Hălmașd: 3 credincioși

Numele celor mai mulți dintre ei, am reușit să le avem.

În prezent, sunt primejdii de altă natură.

Mai multe dintre parohiile noastre de pe pământul de Vest au suferit pe urma infiltrărilor maghiare din trecut. Sunt comune maghiarizate într-atât încât cei 21 ani de viață în Statul Românesc nu au reușit – datorită în mare parte neglijenței factorului didactic – să-i românezeze. Astăzi, în urma schimbării stăpânirii sunt siliți să se declare maghiari.

Silniciile îndurate de români din 5 septembrie încoace, amenințările că li se va expropria pământul, că vor fi expulzați numai cu cămașa de pe ei, că vor fi privați de toate drepturile etc. au fost pentru preoți motive de apostazie națională.

În comuna Adoni li s-a adus la cunoștință că românii, săraci servitori, nu vor mai fi angajați la marele proprietar dacă nu se vor declara unguri, trecând la ritul confesiunii romano-catolice sau la religia reformată. Nenorocii ca să nu rămână muritori de foame au cedat tentației.

Această întâmplare servește de clișeu pentru cele întâmplate în comunele Eriu-Sâncraiu; Santăul-Mare; Mecențiu, Acâș, Unimăt, Carei, Crasna, Marghita, Zalău, Derna, Ilișua.

O altă tactică este aceea a propagandei pentru revenirea a circa 20 parohii la Eparhia greco-catolică maghiară de la Hajdu-Dorogh și pentru introducerea limbii maghiare în serviciile religioase. Este aceasta o primejdie sau nu?

Eparhia are unele comune maghiarizate, altele alcătuite sin ruteni. În urma propagandei actualilor stăpânitori 3 dintre ele reclamă preot cu limba maternă maghiară. Alte vreo 13 parohii a căror credincioși abia cunosc rudimentar limba română sunt primejdite de propaganda Hajdu-Doroghului.

Trebuie însă prevenită eroarea de-a încerca să fie atașate Eparhiei maghiare de Hajdu-Dorogh comunele românești, cari [durere] i-au aparținut din 1912 până în 1919 de fapt, și de drept până în 1928-1936, data Concordatului României cu Sf. Scaun al Romei și a încorporării canonice a lor la Eparhiile românești.

Alte câteva parohii înființate în era românească pentru o chivernisire cât mai desăvârșită în cele sufletești a credincioșilor reduși la număr, probabil vor fi desființate, nu întrucât comunitate românească, ci întrucât parohie.

III Situația școlară

Școlile primare din întreg districtul Eparhiei, au rămas statale, cu limba de predare maghiară.

Pe alocurea au sosit manualele curat românești tipărite de Ministrul Instrucțiunii, dar nu se pot folosi din lipsa de învățători români, sau care să cunoască limba maghiară, ca de pildă la Bădăcini.

Ale comune au rămas până în prezent fără învățători. În consecință nu s-a deschis anul școlar.

În mai multe comune, autoritățile maghiare: notar, director, au impus preotului să predea copiilor, în școala de stat, religia în limba maternă.

Le-au impus să prefere, la nevoie, ținerea lecțiilor de religie în Biserică, decât să consimtă la siluirea celui mai elementar drept, catehizarea în limba maternă.

Dacă va rămânea și pe mai departe în comunele românești învățământul primar cu limba de predare maghiară se va ajunge cu vremea la o lentă deznaționalizare, începând cu acele comune, în care elementul românesc se găsește amestecat cu cel maghiar.

Dintre școlile primare confesionale românești nu au rămas din 1919 decât una singură, aceea de pe lângă Școala Normală de băieți din Oradea.

Parohiile mai înstărite au cerut redeschiderea școlilor confesionale românești, obligându-se la eventuala susținere a învățătorului. Rezolvarea favorabilă a acestor dorințe depinde și de autoritățile actuale.

În cuprinsul Eparhiei, statul maghiar a deschis în Oradea o secție românească la *Liceul teoretic de băieți*. Sunt aproximativ 150 elevi români. Între profesori însă nu este niciunul de naționalitate română.

Tot așa, s-a deschis o secție românească la *Liceul comercial de băieți* cu un număr de 48 elevi români.

Cu anevoie am reușit să deschidem cursurile la *Școala Normală confesională de băieți*, în 1 decembrie. Numără 100 elevi și șapte profesori, cu catedră, afară de alții 12, angajați cu ora. Pe lângă această școală funcționează și Școala primară confesională, cu 28 elevi. Limba de predare în aceste școli este limba românească.

Greutatea mare pe care o întâmpinăm de prezent este lipsa unui Internat. Din ziua de 2 septembrie Internatul Școlii Normale, care cuprindea până la 300 elevi de la toate școlile secundare, asupra căror creștere supraveghem de aproape, este ocupat de 1742 refugiați maghiari cari locuiesc, iau masa, întrebuințează mobilierul, hainele de pat, vesela și care ne-au consumat aproape 10 vagoane de lemne.

Toate încercările pentru a elibera institutul au rămas zadarnice. Pentru elevii Școlii Normale a trebuit să amenajăm dormitoare în cuprinsul școalei.

Biserica română-unită susține la Oradea o Academie teologică. Cursurile s-au deschis în 1 noiembrie cu 30 studenți și 7 profesori. Rectorul Academiei a fost expulzat în 4 octombrie: nădăjduim să-l reavem.

Academia fiind întemeiată sub stăpânire românească, în 1923, poate că va fi supusă vexațiilor noilor stăpâni.

Înainte de 1919, clericii împărțiți pe la alte seminarii erau bursierii „Fondului Religios” administrat de Ministrul Cultelor.

Dificultățile noastre de față privesc salarizarea profesorilor la școlile confesionale și întreținerea clericilor.

IV Situația socială

Expulzările violente au avut ca obiectiv eliminarea elementului intelectual din orașe, centre de plasă și satele mai fruntașe.

Consemnul este: țăranii să rămână fără conducători.

Eparhia de Oradea a suferit mai mult pe urma acestor gesturi samavolnice. E lipsită 90% de elementul intelectual la orașe și 80 % la sate, în care au reușit să mai rămână preotul, altcum 100 %.

Directorii Băncilor Românești au fost expulzați. Instituției rămase i s-a pus în coadă un comisar guvernamental, lefegii nu numai indezirabili ci și lucrători de multe obstacole.

Comercianților români li s-a lichidat averea, sau întreprinderea dată pe mașini străine; celor ce au reușit să-și mențină prăvălia li s-au luat brevetele. Celor 2 singuri și în vremea stăpânirii românești din 1934, proprietari de taxiuri, li s-a ridicat brevetele acum două săptămâni. Tot așa s-a procedat cu birjarii și măturătorii de stradă.

Nu mai pomenesc funcționarii, cari au fost preluați într-un număr mai mic decât neglijabil, mai cu seamă acolo unde nu au putut să fie imediat înlocuiți, CFR, Tramvaie, Poșta etc. Și acești sunt la discreția autorităților.

Au mai fost tolerați și ofițerii români și româncele din căsătoriile mixte, au mai rămas pensionarii cari mai pot rezista cu ridicola pensie de 50 pengő, în nădejdea normalizării situației lor.

Sărăcime a rămas mai multă.

Abia la sfârșitul celor 6 luni de stăpânire, când va fi să înceteze dreptul de optare, vom putea face un tablou demografic precis.

V Acțiunea socială

Cu eliminarea elementului românesc de la orașe, îndeosebi a celui intelectual, acțiunea socială este paralizată.

Ne lipsesc publicațiile ziariste românești.

La Oradea e gata să iasă de la tipar un *Calendar* pentru popor.

Am avut încuviințarea retipăririi *Foaiei diecezane*.

Vestitorul, dacă ne-ar ajuta mijloacele materiale, l-am edita ca revistă de cultură religioasă românească.

De asemenea vom cere încuviințarea tipăririi revistei pentru tineretul școlar din clasele superioare: *Tinerimea nouă*, pe care am editat-o la Blaj vreme de 7 ani, împliniți în 31 august a.c.

Am cerut încuviințarea buletinului *Bunul păstor*, pentru credincioșii de rând și săteni.

Tot astfel încercăm venirea la lumina tipografică a revistei pentru copii: *Micul misionar*, care a apărut până în 1 septembrie a.c.

Cu puterile intelectuale de care dispune Eparhia, se vor putea susține aceste publicații românești în perspectivă de-a reapare, dacă vom putea fi secundați de ajutoarele materiale.

VI Sugestii – ajutoare

Cei 190.031 români uniți, cuprinși în Eparhia de Oradea sunt cei mai încercați și poate cei mai amenințați.

Reiese acestea:

- a) din faptul maghiarizării din trecut a multor comune românești din aceste părți
- b) din numărul cel mai ridicat de expulzați în chip violent (după comunicările Radio – Emis. Budapesta), numai din județul Bihor peste 600 expulzați
- c) din faptul că aproape 1/3 din totalul preoților (50 din 160) au fost „siliți” să plece în România, lipsiți fiind credincioșii de singura proptă alături de neclintita nădejde. Dacă trebuiește îndeosebi ajutată această Episcopie de Oradea.
 1. Episcopia fiind privată de utilizarea bunurilor ei, e nevoie să se exopereze posibilitatea transferului de bunuri, după împrejurări, fără multe și anevoioase forme.
 2. Trebuie ajutată preoțimea, exoperându-i-se un salariu de la noile stăpâniri și ajutându-i conferind burse pentru studii fiilor lor.
 3. Ministrul României pe lângă Vatican să vegheze alături de Episcopatul român-unit, nu cumva parohiile românești să ajungă din nou sub oblăduirea tristă a Hajdu-Doroghului. Ar însemna deznaționalizarea lor.

4. Trebuie susținută mișcarea pentru recăpătarea școlilor confesionale. Sprijinită *Congregația de Maice Române, Congregația Sfintei Fecioare* ca să ajungă să se ocupe la orașe cu învățământul primar.
5. Să se mențină bursele pentru elevii de la școala normală, cari ar fi să se confere copiilor cumiți a țăranilor săraci. Așa și pentru elevii de la alte școli. E nevoie de acest sprijin acum când preoțimea și biserica e sărăcită, iar statul indiferent, dacă nu avers.
6. Să se ajute, cu jertfă *Academia Teologică*, singurul focar al unei autentice pregătiri la multilateralul misionarism de la sate. Ar fi trist să reducem clericii risipiți prin seminarii streine de simțămintele noastre. Academile teologice sun Universitățile românești din surghiun.
7. Pentru ajutarea instituțiilor românești, sugerez ca Statul Român să răscumpere bunurile mai prețioase a celor plecați din ținutul cedat, însărcinând pe proprietari, să le cedeze Instituțiilor Românești: Biserica, Școli etc., cu scopuri bine determinate. Altcum aceste bunuri vor ajunge pe mâini streine.
8. Așa cum s-au creat Institutele de cultură italiene *L'estero*, cum s-au creat cele franceze, să se întemeieze ceva asemănător pentru românii de peste hotare, pentru a putea pune în mâna copilașilor cărți românești atrăgătoare, ilustrate, [eftine], mai cu seamă catehisme, cărți cu cântece și poezii românești etc.
9. Să se ajute din fondul pentru ajutorarea Românilor de peste hotare, publicațiile cuprinse mai sus – pct. 5.

Dacă aci am fost și aici vrem să rămânem, până la o soluție radicală, trebuiește să ne apărăm ceea ce Dumnezeu ne-a făcut să fim.

Sunt convins Domnule General, Conducător nu numai al Statului Român ci și a nădejdlor pământene a celor smulși din trupul Patriei, că nevoile noastre grele și urgente găsesc promptă generozitatea Domnia Voastră pentru a răspunde.

[L.ș.]

Oradea Mare – 11.IX. [1]940

Cu admirație și devotament,
Episcop auxiliar

(Arhivele Naționale – Serviciul Județean Bihor), *fond Episcopia Greco-Catolică Oradea*, Rola 1022, dos. 1108, f. 1-4)

Autor: Dr. Diana Iancu, muzeograf la
Muzeul Orașului Oradea – Complex Cultural
e-mail: iancudiana@yahoo.com